

NEĮGALIŪJŲ STUDENTŲ KONSULTAVIMO CENTRAS IR JO DIEGIMO GALIMYBĖS

RŪTA RUOLYTĖ

VILNIAUS UNIVERSITETAS. LIETUVOS STUDENTŲ SĄJUNGA.
VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

Šiame straipsnyje nagrinėjama, kokia šiandieninė neįgaliųjų studentų situacija ir kokią aukštojo mokslo prieinamumo neįgaliesiems pagrindą sudaro Lietuvos įstatymai. Ieškoma efektyviausio būdo spręsti studijų metu iškilusias problemas bei kaip gerosios patirties praktika pasitelkiama Jungtinės Karalystės patirtis. Galiausiai pristatomas tyrimas, koks turėtų būti Neįgaliųjų studentų konsultavimo centras, kuris būtų alternatyvus neįgaliųjų studentų problemų sprendimo būdas.

ĮVADAS

Šiandien vis dažniau išgirstame apie neįgalųjį jaunimą, siekiantį aukštojo mokslo diplomo arba jau įsitvirtinusį darbo rinkoje, tačiau tokių puikių pavyzdžių dar nėra daug ir retas žino, ką neįgaliajam reiškia studijuoti aukštojoje mokykloje. Kaip žinia, neįgaliųjų studijoms įtakos turi įvairūs veiksniai: nepritaikyta viešoji, būsto ar informacinė aplinka, netenkinami specialieji poreikiai studijų proceso metu, neigiamas akademinės bendruomenės atskirų narių požiūris. Pamažtę suprantame, jog reta aukštoji mokykla šiandien galėtų pasigirti sukūrusi vienodas studijų sąlygas ir lankstumą priimti žmones,

nepaisydama „lyties, amžiaus, etninės priklausomybės, religijos, politinių pažiūrų, negalios, socialinės padėties“, kaip teigiama, pavyzdžiui, Vilniaus universiteto (VU) Statute (2002, 2 strp.).

Šiame straipsnyje nagrinėjama, kokia neigaliųjų studentų situacija Lietuvoje ir užsienyje, bei aiškinamasi, koks efektyviausias būdas spręsti studijų metu jiems iškylančias problemas. Taip pat pristatomas tyrimas, koks turėtų būti Neigaliųjų studentų konsultavimo centras, kuris padėtų sudaryti lygias galimybes studijuoti aukštojoje mokykloje.

I. LIETUVOS ĮSTATYMAI

Lietuvos įstatymai tarytum yra palankūs neigaliesiems, siekiantiems aukštojo išsilavinimo. Pavyzdžiui, *Lietuvos Respublikos konstitucijoje* (1992) teigiama, jog aukštasis mokslas prieinamas visiems pagal kiekvieno žmogaus sugebėjimus. Pagal *Lietuvos aukštojo mokslo įstatymą* (2000), teisę į aukštąjį mokslą turi visi Respublikos piliečiai, įgiję ne žemesnį kaip vidurinį išsilavinimą. *Švietimo įstatyme* (1991) teigiama, kad mokytis – prigimtinei kiekvieno žmogaus teisė, o vienas pagrindinių švietimo sistemos principų – lygių galimybių užtikrinimas, t. y. švietimo sistema yra socialiai teisinga. *Specialiojo ugdymo įstatyme* (1998) teigiama, jog profesinės, aukštesniosios ir aukštosios mokyklos sudaro sąlygas specialiųjų poreikių asmenims, turintiems reikiamą išsilavinimą, pagal jų gebėjimus įgyti išsilavinimą ir profesiją. *Neigaliųjų socialinės integracijos įstatyme* (1991) teigiama, jog viena neigaliųjų socialinės integracijos sistemos sudedamųjų dalių yra ugdymo paslaugų teikimas ir kad visi neigalieji turi teisę būti ugdomi, nesvarbu, koks jų neįgalumo ar darbingumo lygis. *Lygių galimybių įstatyme* (2003) kalbama apie švietimo įstaigas, mokslo ir studijų institucijas, kurios privalo užtikrinti vienodas sąlygas asmenims, nepaisydamos jų amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, rasės ar etninės priklausomybės, religijos ar įsitikinimų, kai: priimama į bendrojo lavinimo mokyklas, profesinio mokymo įstaigas, aukštesniąsias, aukštąsias mokyklas ir kvalifikacijos kėlimo, persikvalifikavimo ir kitus kursus; skiriamos stipendijos ir teikiami kreditai studijoms; sudaromos, rengiamos, tvirtinamos mokymo programos, vertinamos žinios.

II. NEĮGALIŲJŲ STUDENTŲ STATISTIKA LIETUVOJE

Lietuvoje trūksta statistinių duomenų apie neįgaluosius studentus, besimokančius aukštosiose mokyklose, jų sąrašo (Ruškus, 2007). J. Ambrukaičio (2001), R. Adomaitienės ir kt. (2004) duomenimis, Lietuvos universitetuose 2000–2001 mokslo metais mokėsi 193, 2004–2005 m. – 204 neįgalūs studentai. Statistikos departamento (2004, 2005) duomenimis, Lietuvoje 2003–2004 mokslo metais studijavo 293 (kolegijose – 73, universitetų pagrindinėse studijose – 220) neįgalūs studentai, turintys I ar II neįgalumo grupę. 2004–2005 mokslo metais studijavo kiek daugiau neįgaliųjų, turinčių tas pačias neįgalumo grupes – 328 (109 kolegijose ir 219 universitetų pagrindinėse studijose). Naujesniais Statistikos departamento (2006) duomenimis, 2005–2006 mokslo metais kolegijose ir universitetuose besimokančių neįgaliųjų skaičius išaugo dar labiau (atitinkamai 52 ir 34 studentais). 2005–2006 metais Lietuvos studentų sąjungos atlikto tyrimo duomenimis, Lietuvos aukštosiose mokyklose mokėsi 530 studentų, turinčių negalią.

Lietuvos studentų sąjungos (2007) duomenimis, 2006–2007 mokslo metais Lietuvos aukštosiose mokyklose studijavo 640 neįgalieji studentai. Iš jų universitetuose studijavo 349, o kolegijose – 291 neįgalus studentas. Vilniuje studijavo daugiausiai studentų su negalia – 267, Kaune – 183, Klaipėdoje – 52, Šiauliuose – 81, Marijampolėje ir Utenoje – po 26. 2006–2007 m. daugiausiai neįgaliųjų studijavo Vilniaus aukštosiose mokyklose – 267, Kaune – 183.

Galima daryti prielaidą, jog pastaraisiais metais studentų su negalia gretos Lietuvos aukštosiose mokyklose gausėja. Taip manyti leidžia demografinė statistika, rodanti, kad šiuo metu Lietuvoje aukštojo mokslo siekia daugiau pirmo ir antro nei ketvirto ar penkto kurso studentų su negalia. Tarp neįgaliųjų populiariausios mokslo sritys – socialiniai ir biomedicinos mokslai. Dauguma studentų su negalia (du trečdaliai) mokosi gerai, labai gerai arba puikiai. Tik kas dešimtas studentas, turintis negalią, mokosi patenkinamai arba prasčiau. 70 % Lietuvos studentų su negalia vidurinį išsilavinimą įgijo įprastose mokyklose (vidurinėse ir gimnazijose), 12 % – internatinio tipo mo-

kyklose, po 9 % vidurinės mokyklos dalykų mokėsi namuose arba specialiosiose mokyklose.

Lietuvoje studijuoja 19 kartų santykinai mažiau neįgaliųjų studentų nei Jungtinėje Karalystėje, nors studentų skaičiumi apskritai Lietuva pirmauja Europoje. Lietuvoje neįgalieji sudaro vidutiniškai 0,24 % visų studentų, o Anglijoje vidutiniškai – 4,5 %, teigia V. Ostasevičienė, R. Adomaitienė (2004). Kaip rodo statistika, neįgaliųjų studentų skaičius aukštosiose mokyklose didėja tiek dėl patobulėjusios specialiojo ugdymo kokybės bendrojo lavinimo mokyklose, tiek dėl pradėtų kurti palankių sąlygų neįgaliesiems studijuoti aukštosiose mokyklose. Tokias išvadas būtų galima daryti remiantis užsienio patirtimi.

III. STUDENTŲ SU NEGALIA ATSTOVAVIMAS UŽSIENYJE

3.1. STUDENTŲ SU NEGALIA KONSULTAVIMO CENTRAI

Galima pastebėti, jog realiai aukštasis mokslas neįgaliesiems užsienio šalyse pasikeitė XX amžiaus paskutiniais dešimtmečiais, priėmus įstatymų aktus, susijusius su neįgaliųjų žmonių teise gauti išsilavinimą. Pavyzdžiui: *Amerikos neįgaliųjų aktas (1990)*, *Individų su negalia ugdymo aktas (1990)* (Midgley, Tracy, Livermore, 2000), Jungtinėje karalystėje *Specialiųjų ugdymo poreikių ir Neįgalumo aktai (2001)* (OECD, 1993), UNESCO *Salamankos pareiškimas (1994)*, kuriuo šalių vyriausybės ir pedagogai įsipareigojo sukurti teisingą ugdymo sistemą, į kurią būtų įtrauktos anksčiau marginalizuotos studentų grupės. Pasak R. Rose (2003), net jei mes ir kitaip suprantame socialinius įsipareigojimus (aprūpinimą ugdymo galimybėmis vaikų ir jaunimo su specialiaisiais poreikiais), mūsų gebėjimai užtikrinti tokio ugdymo efektyvumą kol kas riboti.

Antruoju etapu galima laikyti *Neįgaliųjų studentų konsultavimo centrų* arba *Neįgaliųjų studentų informavimo centrų* įkūrimą prie aukštųjų mokyklų. Tokių centrų veiklą galima suskirstyti į tris pagrindines funkcijų grupes: pirma, neįgalioju studentu rūpintis pradėdama vos

jam įstojus į aukštąją mokyklą, identifikuojami tam tikri specialieji poreikiai ir iki mokslo metų pradžios stengiamasi sudaryti pagalbos planą, kaip būtų įmanoma juos patenkinti. Antroji funkcijų grupė – rūpinimasis neįgalioju ir paslaugų teikimas studijų metu. Trečioji – neįgaliųjų kreipimas į darbo rinką.

Pavyzdžiui, Kembridžo universitete įsikūręs *Negalios išteklių centras* teikia tokias pagrindines paslaugas: neįgaliųjų studentų konsultavimas identifikuojant jų specialiuosius poreikius; supažindinimas su aukštosios mokyklos aplinka ir jos pritaikymu neįgaliesiems; informavimas apie paslaugas, kurias teikia šis centras; užtikrinimas, jog (kur įmanoma) aukštosios mokyklos bei studentų bendrabučių aplinka būtų pritaikyta neįgaliesiems; užtikrinimas, kad ženklai ir pranešimai skelbimų lentose, bibliotekose būtų aiškūs ir įmanomi skaityti; regėjimo negalią turinčių studentų kambariuose įrengiamas papildomas apšvietimas, didelis stalas bei patogūs baldai, ant kurių galima pastatyti specialiąją įrangą, pavyzdžiui, Brailio rašto spausdintuvą ir kt. Taip pat šis centras teikia skaitovų, gestų vertėjų, padėjėjų pagalbą, jeigu kyla poreikis; rūpinasi, kad studijų proceso metu skirtingas negalias turintys studentai turėtų prieigą prie informacijos, pavyzdžiui, regos ar klausos negalią turintys gali gauti informaciją, pateiktą didesniu šriftu, Brailio raštu, įrašytą garso arba elektroniniu formatu. Centro darbuotojai rūpinasi lanksčiu studijų tvarkaraščiu, kad egzaminų laikas būtų pratęstas arba kad juos laikyti būtų galima naudojantis specialiuoju kompiuteriu, kad būtų galima atsiskaityti alternatyviomis formomis, pavyzdžiui, užuot rašius – atsiskaityti žodžiu arba laikyti egzaminą atskirame kambaryje.

Negalios išteklių centras vadovaujasi *Neįgaliųjų diskriminacijos aktu* (1995), *Specialiųjų ugdymosi poreikių ir negalios aktu* (2001), *Žmogaus teisių aktu* (1998).

Kitas pavyzdys – Anglijos *Durhamo universiteto centras neįgaliesiems studentams*, įsikūręs 1978 metais dėl poreikio teikti paslaugas klausos negalią turintiems studentams, kurių tuo metu studijavo apie 5, o 2004–2005 metų duomenimis, *Durhamo centro neįgaliesiems studentams* paslaugomis jau naudojosi 970 studijuojančių neįgaliųjų ir jau baigusių *Durhamo universitetą*. Pagrindinės paslaugos – asmeninis

konsultavimas, užrašų vedimas bei gestų vertėjų paslaugos, regos ar klausos negalia turintys studentai gali naudotis šunų vedlių pagalba. Šiuo metu centras rūpinasi klausos, regos, psichinę negalia ar vidinių sutrikimų turinčiais studentais bei sergančiais disleksija, kurie, beje, sudaro didžiąją daugumą neįgaliųjų studentų, t. y. net 542 iš 970 (2004–2005 m. duomenimis). Vienas pagrindinių Durhamo universiteto tikslų – suteikti studentams aukštą mokymosi kokybę bei sąlygas mokytis, nepaisant negalios ar kitokių medicininių sutrikimų. Universitetas turi savo credo – „negalia nėra kliūtis sėkmei“.

Būtina paminėti, jog prie studentų su negalia atstovavimo kokybės žymiai prisidėjo nevyriausybinė organizacija SKILL (Nacionalinis studentų, turinčių negalia, biuras), 1974 m. įkurtas dėstytojų ir studentų su negalia iniciatyva. Pagrindinis organizacijos tikslas – sudaryti sąlygas, kurios įgalintų neįgaliuosius dalyvauti profesinėse / aukštosiose studijose ir darbo rinkoje. SKILL teikia informaciją, vykdo mokymus, konsultuoja ir teikia metodinę medžiagą negalios ir aukštojo mokslo temomis bei įsidarbinimo klausimais.

Ši organizacija taip pat rengia ir finansuoja konferencijas, vykdo socialinius tyrimus, skleidžia gerosios patirties pavyzdžius ir bendradarbiauja su neįgaliųjų padėtį tiesiogiai galinčiais lemti asmenimis. Kuriami regioniniai organizacijų tinklai, skirti fizines, sensorines, mokymosi negalias ir emocinius sutrikimus turinčių asmenų problemoms spręsti (OECD, 2003). Organizacija vadovaujasi principu: daugumai žmonių su negalia išsilavinimas yra pagrindinis raktas į visavertį ir savarankišką gyvenimą.

3.2. NEĮGALIŪJŲ DISKRIMINACIJOS AKTAS BEI NEGALIOS LYGYBĖS SCHEMA JUNG TINĖJE KARALYSTĖJE

Lietuvos studentų sąjungos duomenimis, vienas pagrindinių teisės aktų, skirtų žmonėms su negalia Jungtinėje Karalystėje – negalios diskriminacijos įstatymas „Disability Discrimination act“ (1995). 2006 m. šis aktas buvo papildytas nauja dalimi, numatančia pareigą užtikrinti lygią neįgaliųjų socialinę padėtį darbo rinkoje ir viešajame gyvenime – „Disability Equality Duty“ (DED). Įstatymo papildymą

parengė Neįgaliųjų teisių komisija. DED, kaip naujas teisinis reikalavimas, skirtas siekti geresnių negalios lygybės rezultatų, įpareigojus viešuosius asmenis organizuoti veiklą laikantis socialinio teisingumo principų. Tam iki 2006 m. gruodžio 4 d. per 45 000 Jungtinėje Karalystėje veikiančių viešųjų institucijų (centrinės ir vietinės valdžios institucijos, švietimo, sveikatos priežiūros įstaigos ir kt.) privalėjo parengti ir paskelbti specialias neįgaliųjų lygybės užtikrinimo schemas, kuriose būtinai turi dalyvauti patys neįgalieji.

DED aktuali daugeliui gyvenimo sričių – turėtų būti paisoma lygybės reikalavimo įdarbinimo, biudžeto rengimo santykių srityje, teikiant įvairiems paslaugams, vykdant strateginį planavimą. Pagal naująjį DED reikalavimą specialias žmonių su negalia lygybės schemas savo veikloje turi taikyti ir visos mokymosi institucijos, taip pat ir aukštosios mokyklos. Kaip švietimo veikloje įgyvendinti šiuos reikalavimus, Neįgaliųjų teisių komisija pataria viešomis rekomendacijomis, skirtomis švietimo įstaigų vadovams, valdymo įstaigoms, darbuotojams – visai akademinėi bendruomenei.

Jeigu aukštosios mokyklos nesilaiko reikalavimo veikloje taikyti žmonių su negalia lygybės schemas, joms galima taikyti sankcijas. Tuomet teisinių priemonių imtis įgaliota sistemos priežiūrą vykdanči nacionalinė *Lygybės ir žmogaus teisių komisija (Commission for Equality and Human Rights)*. Visi Jungtinės Karalystės universitetai ir koledžai, iki 2006 m. gruodžio 4 d. parengę ir paskelbę žmonių su negalia lygybės schemas, privalo kasmet teikti ataskaitas bei kas trejus metus peržvelgti schemą ir ją patobulinti, jei tai reikalinga ir pagrįsta. Schemos ir su jomis susiję papildomi dokumentai skelbiami aukštųjų mokyklų interneto tinklalapiuose. Laikotarpiu iki ataskaitos parengimo aukštosios mokyklos privalo stebėti ir fiksuoti studentų su negalia pasiekimus, vertinti mokymosi procesą studentų su negalia poreikių tenkinimo aspektu. Rengiant schemas, rekomenduojama atsižvelgti į studentų praktikos ir darbo vietų prieinamumą, galimybes studentams su negalia integruotis į aukštosios mokyklos akademinį gyvenimą, studentų pasitenkinimą studijomis.

Kiekviena aukštoji mokykla, nepriklausomai nuo dydžio, kilmės ir prieinamumo lygio, lanksčiai gali vykdyti priimtą žmonių su nega-

lia lygybės schemą. Įgyvendinti schemą paprastai pradedama organizuojant mokymus aukštosios mokyklos personalui. Ypač svarbus dėmesys tenka priėmimo į aukštąją mokyklą srityje veikiantiems asmenims, nes jie pirmieji sutinka konkrečios aukštosios mokyklos aukštojo išsilavinimo siekti norinčius žmones su negalia.

Mokymų metu darbuotojai supažindinami su teisiniais reikalavimais, kaip gerinti studijų prieinamumą žmonėms su negalia, mokomi negalios etiketo. Tolesniu lygybės schemos įgyvendinimo procesu siekiama užtikrinti, kad studentams su negalia būtų prieinama visa svarbiausia su studijomis susijusi informacija: įgyvendinami įvairūs virtualios erdvės tobulinimo projektai, organizuojama ir koordinuojama kitų formų informacijos sklaida. Įgyvendinant lygybės schemas, sprendžiamos konkrečios akademinės bendruomenės santykių problemos. Formuojant akademinio etiketo kultūrą priekabiavimui ir žmonių su negalia užgauliojimui mažinti, siekiama įvairiomis lygybės bei tolerancijos skatinimo kampanijoms teikti paramą, užtikrinama, kad užgauliojimo atvejai būtų fiksuojami. Studentų su negalia aktyvumas ir integracija į akademinį gyvenimą sprendžiama įvairiai: žmonės su negalia įdarbinami aukštosiose mokyklose, sudaromos sąlygos aktyviai dalyvauti įvairių komitetų, klubų, kitų organizacijų veiklose. Oficiali informacija apie tai, kokius žmonių su negalia situacijos pokyčius naujoji DED reikalavimo sistema lėmė Jungtinės Karalystės universitetuose ir koledžuose, paaiškės 2008 m. Tuomet numatyta parengti ir viešai paskelbti nacionalinę ataskaitą, už kurią atsakingi atitinkamų sričių aukščiausi valdžios pareigūnai.

IV. TYRIMAS „NEĮGALIŲJŲ STUDENTŲ KONSULTAVIMO CENTRAS IR JO DIEGIMO GALIMYBĖS“

Tiek teorija, tiek praktika rodo, jog siekdami aukštojo išsilavinimo neįgalieji studentai susiduria su įvairiais sunkumais. Kaip šis procesas pažengęs Lietuvoje, galima nagrinėti dviem aspektais: pagal sukurtas paslaugas ir pritaikytą aplinką. Neįgaliaisiais studentais

rūpinasi aukštųjų mokyklų studentų savivaldos, Lietuvos studentų sąjunga, Šiaulių kolegijoje įkurtas *Neįgaliųjų karjeros centras*, skirtas Šiaulių apskrities neįgaliajam jaunimui. Šiokios tokios struktūros jau sukurtos, tačiau daugelis jų grindžiamos savanoriškais motyvais bei stokoja aukštosios mokyklos administracijos dėmesio, materialinės paramos. Aukštosiose mokyklose nėra nei bendros politikos dėl neįgaliųjų studentų specialiųjų ugdymosi poreikių tenkinimo, nei tikslių veiksmų bei strategijos, kaip ši padėtis galėtų būti gerinama. Norint atrasti alternatyvas, kaip gerinti studentų su negalia studijų sąlygas, 2006 metų pavasarį buvo atliktas tyrimas. Iš viso apklausta 40 respondentų: 20 neįgaliųjų studentų bei 20 ekspertų, dirbančių negalios srityje.

Pagrindinis tyrimo tikslas – išsiaiškinti, koks turėtų būti aukštosios mokyklos Neįgaliųjų studentų konsultavimo centras (NSKC), išsiaiškinti neįgaliųjų asmenų studijų veiksnius bei kaip jie veikia studijų procesą; be to, iširti, kokias funkcijas, susijusias su neįgaliųjų ugdymu, kokios institucijos, jų padaliniai ar tarnybos turėtų atlikti. Aiškintis, ar apskritai tokio pobūdžio centras reikalingas, kokios paslaugos turėtų būti teikiamos, kam NSKC egzistavimas būtų aktualiausias, kas sudarytų darbuotojų personalą. Galiausiai išsiaiškinti, kieno iniciatyva turėtų būti kuriamas toks centras bei koks turėtų būti NSKC finansavimo mechanizmas. Iškelta tyrimo hipotezė, kad tiek neįgalieji studentai, tiek ekspertai teigiamai vertins NSKC įsteigimo galimybes.

V. TYRIMO REZULTATŲ APTARIMAS

5.1. RESPONDENTŲ CHARAKTERISTIKOS

Visos imties, t. y. 40 respondentų, amžiaus vidurkis – 33 metai: ekspertų – 40, o neįgaliųjų studentų – 26. Ekspertai priklausė valstybinėms bei nevyriausybinėms organizacijoms, aukštosioms mokykloms ir užėmė tokias pareigas: vyriausieji specialistai, skyrių ar departamentų vadovai, socialiniai darbuotojai ir kt. Visi apklausti ekspertai buvo

susidūrę su neįgaliaisiais – arba dirbdami tiesiogiai, arba dalyvaujant rengiant programas, administruodami ugdymo procesą arba vykdydami atskirus projektus.

Net 63 % ekspertų „žinomos“, o 15 % – „labai gerai žinomos“ neįgaliųjų studentų problemos, pasirinkusiųjų atsakymą „visiškai nežinomos“ nebuvo. Iš 21 atsakiusių neįgaliųjų studentų – 76 % mokėsi VU, 14 % – Vilniaus pedagoginiame universitete, likę – Mykolo Romerio universitete bei Vilniaus verslo ir teisės kolegijoje. Neįgalieji studentai studijuoja muziejininkystę, filosofiją, ryšius su visuomene, kūno kultūrą, informatiką, fiziką, technologijas ir dailę, socialinį darbą, vokiečių filologiją, teisę, ekonomiką, lietuvių literatūrą, molekulinę biologiją, istoriją, verslo vadybos administravimą. 57 % neįgaliųjų respondentų turi II neįgalumo grupę, 24 % – I ir 14 % – III neįgalumo grupę; daugiausiai atsakiusių turi judėjimo – 38 % ir klausos – 33 % negalias, likusieji – regos, vidaus organų sutrikimus, psichinę negalią.

5.2. NEĮGALIŲ ASMENŲ STUDIJŲ VEIKSNIAI

Neįgalių asmenų studijų veiksniai, labiausiai veikiantys ir padedantys neįgaliesiems studentams studijuoti lygiomis teisėmis, išskirti šie: informacinės aplinkos pritaikymas, dėstytojų ir studentų teigiamas požiūris, techninės pagalbos priemonių prieinamumas bei aukštosios mokyklos aplinkos pritaikymas ir neįgaliųjų studentų įtraukimas į bendruomenę. Likusieji veiksniai – asistentų ir transporto paslaugos, bendrabučių aplinkos pritaikymas, respondentų nuomone, mažiau veikia studijavimo procesą lygiomis teisėmis. Respondentai dar išskyrė papildomus neįgalių asmenų studijų veiksnius, pasirinkę „kita“ reikšmes: teisinių dokumentų paruošimas, aukštojo mokslo įstatymo pataisos, kompensacijos už mokslą, aktyvus teologų, psichologų, vadybininkų dalyvavimas; labai svarbiais veiksniais laikomi dėstytojų instrukcijos, kaip atsižvelgti į tam tikros negalios studentus pateikiant dėstomą dalyką, papildoma finansinė pagalba specialiesiems poreikiams tenkinti, išankstiniai konspektai ir pačių neįgaliųjų studentų iniciatyvumas.

5.3. INSTITUCIJŲ FUNKCIJOS

Buvo tirta, kokias funkcijas, susijusias su neįgalių žmonių studijomis, turėtų vykdyti aukštoji mokykla, Studentų atstovybė, neįgaliųjų organizacijos, karjeros centrai, Švietimo ir mokslo ministerija, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, patys neįgalūs studentai.

Tyrimas atskleidė, jog aukštosios mokyklos turėtų rūpintis savo ir studentų bendrabučių aplinkos pritaikymu, informacijos sklaida apie prieinamumą, mokomosios medžiagos pritaikymu. Karjeros centrai turėtų konsultuoti neįgaliuosius moksleivius specialybės pasirinkimo klausimais, šviesti negalios temomis ir kreipti neįgaliuosius studentus į darbo rinką. *Socialinės apsaugos ir darbo ministerija* (SADM) turėtų organizuoti asistentų paslaugas neįgaliesiems, aprūpinti neįgaliuosius techninės pagalbos priemonėmis, reikalingomis studijoms, skirtų studijoms reikalingas specialias pašalpas ir stipendijas.

Kaip „kita“ reikšmės buvo paminėtos: aukštojoje mokykloje užtikrinti lygias, bet ne išskirtines teises neįgaliesiems (tuo turėtų rūpintis studentų atstovybės); inicijuoti įstatymų pataisas (už tai būtų atsakinga SADM); neįgaliųjų kvalifikacijos tobulinimas ir perkvalifikavimas – tuo turėtų rūpintis *Švietimo ir mokslo ministerija* (ŠMM) bei patys neįgalieji studentai turėtų būti atsakingi už neįgaliųjų bendruomenės kūrimą.

5.4. NEĮGALIŲJŲ STUDENTŲ KONSULTAVIMO CENTRO REIKALINGUMAS IR FUNKCIJOS

Į klausimą, ar reikalingas NSKC, net 87 % respondentų pasisakė teigiamai: 43 % atsakė „taip“ ir kiti 44 % – „tikrai taip“, 5 % pasirinko atsakymą „ne“, o 8 % neturėjo nuomonės šiuo klausimu.

Tyrimo metu išskirtos svarbiausios galimos teikti NSKC paslaugos, t. y. neįgalių moksleivių informavimas apie aukštosios mokyklos prieinamumą neįgaliesiems, informavimas apie studijas aukštojoje mokykloje bei laisvalaikio formas, supažindinimas su aukštosios mokyklos aplinkos pritaikymu; medžiagos studijoms paruošimas prieinamam formatu, tarpininkavimas tarp neįgalaus studento ir aukštosios mokyklos administracijos, informacijos apie aukštosios mokyklos pri-

taikymą ir teikiamas socialines paslaugas skelbimas neįgaliesiems pritaikytoje interneto svetainėje, savanorių ruošimas darbui su neįgaliaisiais žmonėmis; gestų vertėjo paslaugos turintiems klausos negalia bei praktikos vietos darbuotojų konsultavimas.

Kitos paslaugos ne tokios svarbios: neįgalių moksleivių konsultavimas specialybės bei aukštosios mokyklos pasirinkimo klausimais ir dėstytojų konsultavimas dėl darbo su neįgaliais žmonėmis; neįgaliųjų paruošimas atstovauti sau ir mokymai negalios etiketo bei darbo su neįgaliaisiais temomis; visuomenės ir aukštosios mokyklos švietimas neįgalumo klausimais; informavimas apie specialiųjų poreikių tenkinimo galimybes; psichologinė pagalba studentams su negalia, pagalba pildyti dokumentus turintiems regos negalia, konspektuotojo paslaugos turintiems klausos negalia; aukštosios mokyklos aplinkos ir patalpų mobilumo schema bei egzaminų atsiskaitymų pritaikymas (laiko pailginimas, alternatyvios užduotys ir t. t.) ir individualūs mokymai, kaip naudotis techninės pagalbos priemonėmis.

Likusios paslaugos surinko mažiau procentų: palydovo (padėjėjo) paslaugos aukštojoje mokykloje ir gyvenamojoje vietoje, neįgalių moksleivių psichologinis paruošimas studijuoti aukštojoje mokykloje, palydovo (padėjėjo) asmeninė pagalba turinčiam sunkią (kompleksinę) negalia (apsirengti, ruošti maistą) ir techninės pagalbos priemonių nuoma / teikimas, palydovo (padėjėjo) paslaugos palydėti į aukštąją mokyklą ir judėti aukštojoje mokykloje; neįgaliųjų moksleivių tėvų konsultavimas studijų klausimais, skaitovo paslaugos turintiems regos negalia, lankstaus tvarkaraščio sudarymas; neįgaliųjų studentų tėvų konsultavimas studijų klausimais ir transporto paslaugos judėjimo negalia turintiems; diktuojamo teksto užrašymas turintiems regos negalia.

Kaip „kita“ reikšmės, papildančios NSKC paslaugų spektrą, paminėtos: informacijos apie neįgaliųjų studijas analizė ir apibendrinimas, individualių gebėjimų patvirtinimas, dažnas jų aptarimas; konsultavimas dėl studijų finansavimo šaltinių; informavimas apie galimybes studijuoti užsienyje; bendradarbiavimas su karjeros centrais ir kitomis organizacijomis neįgaliųjų įdarbinimo klausimais; teisinė pagalba neįgaliajam studentui; bendradarbiavimas su mokyklų socialiniais ir specialiaisiais pedagogais – teikti jiems informaciją dėl potencialių

neįgaliųjų moksleivių studijų aukštosiose mokyklose; bendradarbiavimas su darbo biržomis ir įmonėmis, organizacijomis – padėti neįgaliesiems studentams įsidarbinti.

5.5. TIKSLINĖS GRUPĖS

Respondentų nuomone, svarbiausios tikslinės tokio centro grupės – neįgalūs studentai ir moksleiviai, neįgaliųjų moksleivių tėvai, aukštosios mokyklos administracija ir aukštosios mokyklos darbuotojai, turintys negalią, neįgaliųjų studentų tėvai, aukštųjų mokyklų dėstytojai; be to buvo išskirtos ne tokios svarbios tikslinės grupės – studentai be negalios ir neįgalieji, baigę aukštąsias mokyklas.

Kaip „kita“ reikšmės buvo siūlytos tikslinės grupės: aukštųjų mokyklų techninis-aptarnaujantis personalas; būsimų darbuotojų bendradarbiai; mokyklų, įmonių, organizacijų (potencialių darbdavių) atitinkami atstovai, švietimo ir socialinės apsaugos ministerijų, savivaldybių atitinkami valdininkai.

5.6. NEĮGALIŲJŲ STUDENTŲ KONSULTAVIMO CENTRO PERSONALAS

Paaiškėjo, kad NSKC pagal svarbą turėtų dirbti socialinis darbuotojas ir socialinis pedagogas, savanoriai, gestų vertėjas, psichologas, vadybininkas. Kiek mažesniais procentais buvo įvertintas palydovo (padėjėjo), skaitovo ir finansininko reikalingumas.

Kaip „kita“ reikšmės, papildančios NSKC personalo sudėtį, pasirinktos tokios pareigos: teisininkas, medikas; nuovažų, durų, liftų, sanitarinių mazgų įrengimo specialistas; paminėta, kad bent vienas darbuotojas turėtų būti kurčias.

5.7. PAGALBININKAI

Tyrimo metu išsiaiškinta, koks turėtų būti neįgaliųjų studentų pagalbinių statusas. Daugumos respondentų nuomone, savanoriais turėtų būti judėjimo, regos negalią turinčiųjų palydovai; skaitovai,

konspektuotojai; gestų vertėjai turėtų būti ruošiami specialiai – su tuo sutiko 30 respondentų.

Kaip „kita“ reikšmės buvo pasirinktos judėjimo ir kompensacinės technikos instruktoriai, kurie būtų NVO darbuotojai, bei „namuose turėtų prižiūrėti giminės“.

5.8. NEJGALIŪJŲ STUDENTŲ KONSULTAVIMO CENTRO STEIGĖJAI IR FINANSAVIMAS

Į klausimą, kokios institucijos padalinys arba prie ko turėtų būti įkurtas NSKC, 42 % respondentų atsakė, jog tai turėtų būti aukštosios mokyklos padalinys, po 15 % – SADM arba ŠMM padalinys. Kaip „kita“ reikšmės pasirinktos: „savarankiškas juridinis asmuo“ ir „kaip bendras aukštųjų mokyklų padalinys“. Vertas paminėti komentaras – „atskiro centro įkūrimas – dar viena neįgaliųjų segregacijos forma: tokios paslaugos turėtų būti teikiamos jau egzistuojančių struktūrų, teikiančių paslaugas „sveikiesiems“, nes tik naudodamiesi tų pačių ištaigų teikiamomis paslaugomis neįgalieji gali integruotis, neišskiriant jų iš visuomenės kažkokiomis privilegijomis; privilegijų, nuolaidų suteikimas – tai iš karto segregacija, kelianti dažniausiai neigiamą visuomenės reakciją“.

Respondentų nuomone, NSKC turėtų rūpintis po lygiai – 23 % aukštoji mokykla ir ŠMM, neįgaliųjų organizacijos – 19 %, SADM – 17 % ir studentų atstovybės – 13 %, 5 % pasirinko variantą „kita“: „kuo daugiau dalyvaus, tuo geriau“, „patys neįgalieji“, „esant šiandieninei ekonominei, socialinei, technologinei situacijai, Lietuvoje centro įkūrimu rūpintis turėtų visos išvardintos organizacijos kartu“ bei „atskiro tokio centro nereikia“.

Finansavimo mechanizmas: tyrimo metu išsiaiškinta, kad 37 % mano, jog tai turėtų būti steigėjo lėšos, 32 % – labdara bei dotacijos, 14 % – savifinansavimas, 13 % – studentų mokestis už gautas paslaugas, 4 % pasirinko variantą „kita“: valstybės biudžeto lėšos, skirstomos per ŠMM, SADM, Sveikatos apsaugos ministerija bei Teisingumo ministerija, socialinės paramos organizacijų lėšos, dalinis finansavimas: savifinansavimas ir iš šalies.

IŠVADOS

Tyrimo hipotezė – tikėtina, kad tiek neįgalieji studentai, tiek ekspertai teigiamai vertins NSKC įsteigimo galimybes – pasitvirtino, ekspertų ir neįgaliųjų nuomonės šiame tyrime statistiškai reikšmingai nesiskyrė.

1. Respondentų nuomone, labiausiai veikiantys ir padėsiantys neįgaliesiems studentams studijuoti lygiomis teisėmis yra šie veiksniai: informacinės aplinkos pritaikymas, dėstytojų ir studentų teigiamas požiūris, techninės pagalbos priemonių prieinamumas, aukštosios mokyklos aplinkos pritaikymas ir neįgaliųjų studentų įtraukimas į bendruomenę.

2. Respondentų nuomone, aukštoji mokykla turėtų užsiimti aukštosios mokyklos aplinkos pritaikymu ir informavimu apie jos pritaikymą, pritaikytos mokomosios medžiagos aprūpinimu, bendrabučių aplinkos pritaikymu. Neįgaliųjų organizacijos turėtų užsiimti neįgaliųjų studentų asistentų paslaugų organizavimu ir švietimu negalios temomis. SADM turėtų aprūpinti techninės pagalbos priemonėmis, reikalingomis studijoms, skirti specialias pašalpas / stipendijas studentams su negalia. Specialiųjų mokyklų moksleivių konsultavimu specialybės pasirinkimo klausimais ir neįgaliųjų studentų kreipimu į darbo rinką labiausiai turėtų rūpintis karjeros centrai. Šios funkcijos bus vykdomos efektyviai, kai bendradarbiaus aukštoji mokykla, Studentų atstovybė, neįgaliųjų organizacijos bei kitos institucijos.

3. Respondentų nuomone, NSKC yra reikalingas ir turėtų teikti šias paslaugas: neįgalių moksleivių informavimas apie aukštosios mokyklos prieinamumą, studijas aukštojoje mokykloje ir laisvalaikio formas, supažindinimas su aukštosios mokyklos aplinkos pritaikymu, medžiagos studijoms paruošimas prieinamu formatu, tarpininkavimas tarp neįgalaus studento ir aukštosios mokyklos administracijos, informacijos apie aukštosios mokyklos pritaikymą ir teikiamas socialines paslaugas skelbimas pritaikytoje neįgaliesiems interneto svetainėje, savanorių ruošimas darbui su neįgaliais žmonėmis, gestų vertėjo paslaugos turintiems klausos negalią, praktikos vietas darbuotojų konsultavimas.

4. Ekspertų ir neįgaliųjų nuomone, NSKC egzistavimas svarbiausias šioms grupėms: neįgaliems studentams ir moksleiviams, neįgaliųjų moksleivių tėvams, aukštosios mokyklos administracijai, negalia turintiems aukštosios mokyklos darbuotojams, neįgaliųjų studentų tėvams bei aukštųjų mokyklų dėstytojams.
5. Respondentų manymu, NSKC personalą turėtų sudaryti šie specialistai: socialinis darbuotojas ir socialinis pedagogas, savanoriai, gestų vertėjas, psichologas, vadybininkas, organizatorius. Palydovais judėjimo ir regos negalią turintiems žmonėms, skaitovais, konspektuotojais turėtų būti savanoriai, o gestų vertėjus siūloma paruošti specialiai.
6. NSKC turėtų būti įkurtas kaip aukštosios mokyklos padalinys. Jo įkūrimo inicijavimu labiausiai turėtų rūpintis aukštoji mokykla kartu su ŠMM ir neįgaliųjų organizacijos.
7. Neįgaliųjų studentų konsultavimo centro finansavimo mechanizmas turėtų būti toks: trečdalis – steigėjo lėšos, trečdalis – labdara ir dotacijos, likusi dalis – savifinansavimas bei studentų mokestis už gautas paslaugas.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. *A history about Durham university and Durham university Service for students with disabilities (DUSSD)*. [Žiūrėta 2006–04-07]. Prieiga per internetą: <http://www.dur.ac.uk/dussd/>
2. AMBRUKAITIS J. *Neįgalus asmuo aukštojoje mokykloje. Aukštojo mokslo sistemos ir didaktika: konferencijos pranešimų medžiaga*. Kaunas, 2001, p. 6–13.
3. Disability Discrimination Act 2005 // *Disability Rights Commission*. [online]. Last accessed 24 March 2007 at: http://www.drc.org.uk/the_law/legislation_codes_regulation/dda_and_related_statutes.aspx.
4. Disability Equality Duty // *Disability Rights Commission*. [online]. Last accessed 24 March 2007 at: http://www.drc.org.uk/employers_and_service_provider/disability_equality_duty.aspx.
5. Employment and the DED // *Disability Rights Commission* [online]. Žiūrėta 2007 03 24: http://www.drc.org.uk/employers_and_service_pro

- vider/disability_equality_duty/sectoral_guidance/employment.aspx.
6. Lietuvos Respublikos aukštojo mokslo įstatymas // *Valstybės žinios*. 2000, nr. 27-715.
 7. Lietuvos Respublikos Konstitucija // *Valstybės žinios*. Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1992, nr. 33-1014.
 8. Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas // *Valstybės žinios*. 2003, nr. 114-5115.
 9. Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas // *Valstybės žinios*. 2004, nr. 83-2983.
 10. Lietuvos Respublikos specialiojo ugdymo įstatymas // *Valstybės žinios*. 1998, nr. 115-3228.
 11. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas // *Valstybės žinios*. 1991, nr. 23-593.
 12. Lietuvos studentų sąjunga // *Lygių studijų tyrimas Anglijoje. IV ir V savaitės*. [Žiūrėta 2007-06-17]. Prieiga per internetą: <http://www.lss.lt/?id=69&ids=1899>
 13. Lietuvos studentų sąjunga // *Lygių studijų tyrimas Anglijoje. Paskutinioji savaitė*. [Žiūrėta 2007-06-17]. Prieiga per internetą:
 14. MIDGLEY J., TRACY M. B., LIVERMORE M. *The Handbook of Social Policy*. London, 2000, 550 p.
 15. Organisation for economic co-operation and development. *Disability in higher education*. France: OECD publications service. 2003, 180 p.
 16. OSTASEVIČIENĖ V., ADOMAITIENĖ R. *Tyrimo apie neįgalių studentų specialiųjų poreikių tenkinimą Lietuvos aukštosiose mokyklose. Duomenų analizė*. [Žiūrėta 2005 m. vasario 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lkka.lt/naujienos/tyrimas.pdf>, 2004.
 17. ROSE R. The inclusion of students with special educational needs: moving from theories and perspectives to pragmatics and pedagogy // *Specialusis ugdymas*. 2003, 2, 98-104.
 18. RUOLYTĖ R. *Studentai su negalia Lietuvos aukštosiose mokyklose. Tyrimo ataskaita*. Vilnius, 2005, 17 p.
 19. RUOLYTĖ R., VERBALYTĖ A. *Studentai su negalia Lietuvos aukštosiose mokyklose 2006-2007 mokslo metais*. Tyrimo ataskaita. Vilnius, 2007.
 20. RUOLYTĖ R., DIKŠAITIS D. *Ar Lietuvoje aukštasis mokslas prieinamas neįgaliajam? 2-as leidimas*, 2008.
 21. RUŠKUS J., DAUGĖLA M. ir kt. *Aukštasis mokslas ir studentai, turintys negalę. Būklės ir galimybių tyrimas*. Šiauliai, 2007.
 22. *The Salamanca Statement and framework for action on special needs education*. Unesco, 1994, 50 p.

23. Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos vyriausybės. (2004). *Neįgaliųjų socialinė integracija 2003 m.* Prieiga per internetą: http://www.std.lt/lt/catalog/download_release/?id=1031&download=1.
24. Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos vyriausybės. (2005). *Neįgaliųjų socialinė integracija 2004 m.* Prieiga per internetą: http://www.std.lt/uploads/1122447340_Neigaliuju_soc_integracija_2004m.doc
25. Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos vyriausybės. (2006). *Neįgaliųjų socialinė integracija 2005 m.* Prieiga per internetą: http://www.ndt.lt/files/File/Inform_2005.doc.
26. University of Cambridge. *Disability resource centre. Supporting disabled students and colleagues.* [Žiūrėta 2006-02-17]. Prieiga per internetą: <http://www.cam.ac.uk/cambuniv/disability/support/difficulties.html>
27. University of Central Lancashire. *Disability advisory service.* [Žiūrėta 2006-02-18]. Prieiga per internetą: http://www.uclan.ac.uk/student_services/acentre/dld/index.htm.
28. Vilniaus universiteto statutas. [Žiūrėta 2006-05-10]. Prieiga per internetą: http://www.vu.lt/lt/apiemus/dokumentai_apie_vu/statutas/.